

بررسی وضعیت حجاب و نقش عوامل مؤثر بر استفاده یا عدم استفاده از حجاب اسلامی مطالعه موردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان

سحر غفاریان، کارشناسی ارشد رشته مدیریت امور فرهنگی و کارشناس امور فرهنگی خواهران دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فلاورجان

چکیده

با وجود اینکه حجاب از واجبات دین اسلام است، اما متأسفانه امروزه مظاهر و جلوه های حجاب و عفاف تحت تأثیر تهاج فرهنگی غرب در جامعه کم رنگ شده و این مسئله بر وضعیت حجاب دانشگاهها نیز بی تأثیر نبوده است. هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت حجاب در دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان و شناسایی عوامل تأثیر گذار بر استفاده یا عدم استفاده از حجاب اسلامی می باشد. روش تحقیق از نوع توصیفی پیمایشی بود که بر روی ۳۴۰ نفر نمونه آماری از مجموع ۳۸۰۰ نفر دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان که دانشگاهی دخترانه است انجام شد. نمونه ها به روش نمونه گیری خوشه ای انتخاب شدند. ابزار اندازه گیری پرسشنامه محقق ساخته بود که در دو بخش اطلاعات جمعیت شناختی و شناسایی عوامل مؤثر بر استفاده یا عدم استفاده از حجاب اسلامی تنظیم گردید. پایایی پرسشنامه بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۸۳ برای علل و عوامل عدم استفاده افراد به حجاب و ۰/۸۱ برای علل و عوامل استفاده افراد به حجاب محاسبه گردید. داده های تحقیق با کمک نرم افزار SPSS در دو سطح توصیفی و استنباطی و با استفاده از آزمون t تک متغیره تجزیه و تحلیل گردید. یافته ها نشان داد عوامل درون فردی در حد متوسط بر وضعیت حجاب تأثیر دارند. از بین عوامل بیرونی، عوامل فرهنگی در حد متوسط، عوامل خانوادگی در حد متوسط و عوامل اجتماعی اقتصادی بیش از حد متوسط بر وضعیت حجاب تأثیر گذارند. از بین عوامل خانوادگی الگوگیری و از بین عوامل فرهنگی تأثیر رسانه ها بیش از سایر عوامل می باشد.

کلیدواژه ها: حجاب، عفاف، حیا، استفاده از حجاب اسلامی

مقدمه

امروزه با مدرن شدن جوامع شاهد ظهور تعداد بسیار زیادی از قشرها و گروه های اجتماعی هستیم که خود را به نحوی از دیگران متمایز می کنند. این تمایز بخشی به اشکال متنوع و متعددی صورت می گیرد که یکی از جلوه ها و مظاهر آن پوشش و حجاب است. پوشش یکی از مسائل عمیق و ریشه ای جوامع انسانی است که ضمن ایجاد وقار موجب حفاظت انسان در برابر تغییرات جوی و وجه تمایز او از سایر موجودات است. بشر در زندگی اجتماعی خود به منظور ایجاد ارتباط و رساندن پیام از نشانه هایی استفاده می کند که یکی از مشهورترین این نشانه ها پوشاک است. پوشاک از ابزارهای کارآمد و مؤثر در پیشبرد هر گونه هویت سازی و هویت پردازی است. حتی در میان جوامع ساده تر نیز نوع لباس افراد، اولین ابزاری است که موجب شناخته شدن و تشخیص هویت آنان می شود و معمولاً افرادی که به گروه خاصی تعلق دارند از لباسهای مشابهی استفاده می کنند. اما باید توجه داشت که پوشش علاوه بر جنبه های فرهنگی از زیرساختهای دیگری چون حیا، قناعت، عفاف و عزت نفس نیز نشأت می گیرد. بطوری که لباس هر فرد نشانه

ای است که به سادگی توسط افراد دیگر رمزگشایی می شود و گاهی این فرآیند، احترام بیشتر، طرد برای گروه های اجتماعی، تداعی مناسک خاص و معانی متفاوتی در پی دارد.

در جامعه ما به سبب رواج اعتقادات دینی و وجود دستور حجاب به مثابه الزامی در پوشش زنانه، دو مفهوم حجاب و پوشش تا حدی درهم گره خورده و در هم ادغام شده است. بنابر این برای پرداختن به پوشش زنان باید به مفهوم دینی حجاب نیز توجه شود.

بیان مسئله

عفاف (عفت): این واژه در قرآن کریم به معنای خودنگهداری آمده است: «وَ أَنْ يَسْتَعْفِنَ خَيْرٌ لَّهِنَّ» (سوره نور آیه ۶۰). خودنگهداری هم در مورد نمودهای شهوانی است مانند آنچه در آیات مذکور آمده، هم در مورد مال حرام یا شبهه ناک. برای عفت معنای دیگری مانند «ترک شهوت و پاکی خوی و جسم» و «نگاهداشت از ارتکاب حرام و درخواست از مردم»، ذکر شده است که به نوعی هم معنای قناعت در آن نهفته است و هم معنای تقوا و خودنگهداری. راغب اصفهانی درباره عفاف می نویسد: حالتی نفسانی (درونی) است که از چیرگی شهوت بر افراد جلوگیری می کند. از مجموع مطالب پیش گفته می توان دریافت که عفاف، نوعی حالت درونی است که انسان را از گناه باز می دارد و سکاندار هدایت رفتارهای بیرونی است.

از تعریف عفاف توسط راغب اصفهانی چند نکته مهم دریافت می شود:

۱- عفاف اکتسابی است و این مطلب از «حصول حالت» فهمیده می شود، یعنی تحصیلی (اکتسابی) است، نه ذاتی که در این وصف با حیا مشترک است.

۲- نوعی بازدارندگی و نگاهداشت در آن نسبت به تمام انواع شهوات وجود دارد و در این تعریف «غلبه شهوت» مطرح است که ظاهراً چیرگی آن بر عقل منظور است.

۳- عفاف حالتی است که به «نفس» آدمی برمی گردد، پس نر و ماده در آن راه ندارد (چون نفس فراتر از جنسیت است) و اختصاص به زنان ندارد. صفت و حالت عفاف باید در وجود مرد و زن نهادینه شود (طیبی، ۱۳۸۵، ۷). عفاف، سکاندار هدایت رفتارهای بیرونی است.

حیا: حیا ملکه ای است که انسان را از گناه و ارتکاب به حرام دور می کند. حیا نیز از امور اکتسابی است زیرا با انجام معاصی، فرد از حیا جدا می شود. ملکه صفتی است که در نفس راسخ و استوار شده باشد و یا استعدادی است که در پرتو آن می توان کاری را با مهارت و ذوق انجام داد مانند استعداد ریاضیات. بنابراین ملکه حیا در نفس انسان راسخ می شود و در پی آن مهارت زیست پاک و دور از گناه به وجود می آید. در روایات، حیا از فرشته های خدا مطرح شده است (طیبی، ۱۳۸۵، ۷).

حجاب: یک کلمه عربی است در لغت به معنای «ممانعت از رسیدن به چیزی» است. به معنای حائل و سد و نیز به معنی پوشیدن و پرده و حاجب نیز به کار می رود. گفته شده که حُجْب و حجاب هر دو مصدر و به معنای پنهان کردن و منع از داخل شدن است. آیه شریفه «وَمِنْ بَيْنَا وَ بَيْنِكَ حِجَابٌ» شاهد بر این مدعا است. اگر چه در ادبیات عرب و زبان دین (آیات و روایات) برای بحث پوشش زنان از واژه «ستر» استفاده شده و کمتر به حجاب اشاره شده اما در کتب لغت به واژگان «امرأة محجوبة» به معنای زنی که خود را با

نوعی پوشش پوشاننده است، برمی‌خوریم. در مجموع می‌توان گفت حجاب ثمره عفاف درونی است که تظاهر و نمود بیرونی یافته است و در اصطلاح به نوع پوشش در ظهور اجتماعی افراد و در رویارویی با نامحرم گفته می‌شود (طیبی، ۱۳۸۵، ۸). شاید بتوان گفت که به حسب اصل لغت هر پوششی حجاب نیست. آن پوشش حجاب نامیده می‌شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد. استعمال کلمه حجاب در مورد پوشش زن یک اصطلاح نسبتاً جدید است (مردانی، ۱۳۸۰، ۱۶۴). بنابر این حجاب، پاکی نگاه و خیال و تفکر و ... از مصادیق بیرونی و نماد عفاف هستند.

بحث مهم در مسئله حجاب و عفاف در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی توجه به عوامل مؤثر بر وضعیت حجاب و عفاف است که نمی‌توان آن را جدا از بستر جامعه و خانواده و عقاید دینی فرد فرد دانشجویان بررسی نمود و نیاز به یک نوع نگرش سیستمی و زیربنایی دارد و تا زمانی که زیرساخت‌های اعتقادی و فرهنگی آن در جامعه مستحکم نشود نمی‌توان انتظار داشت که علیرغم تبلیغات سوء دشمن و تضعیف فرهنگ عفاف و حجاب از طریق رسانه‌ها و ماهواره‌ها، شاهد وضعیت مناسب پوشش دختران در سطح دانشگاه‌ها باشیم.

اصول و پایه‌های استفاده از حجاب اسلامی

شناسایی ماهیت هر پدیده‌ای (با توجه به اصول و پایه‌های آن) در ژرف نگری مؤثر است. هر فرآیندی دارای اصول و مبانی‌ای است که موجب استواری آن در برابر تندباد شبهه‌ها و یورش‌ها می‌شود و عفاف از این فرآیند مستثنا نیست. در یک نگاه کلی اصول زیر را می‌توان به عنوان پایه‌های اساسی در فرهنگ عفاف و حجاب برشمرد:

الف) حجاب و به طریق اولی عفاف (که مقدمه حجاب است) از مصادیق حق الله به شمار می‌رود و ادای این حق از واجبات است.
ب) عفاف و حجاب، حق نفس انسان بر او هم هست، پیش از آنکه تکلیفی شرعی و اجتماعی باشد. این مطلب را از رساله حقوق امام سجاد(ع) نیز می‌توان برداشت کرد: حق نفست بر تو این است که آن را تمام در راه طاعت خداوند قرار دهی. «قرار دادن نفس برای پیروی از خدا به جز در سایه عفاف و نیرویی درونی که انسان را از گناه و حرام دور کند، حاصل نخواهد شد. می‌توان از سخن معصوم این نتیجه را گرفت که حق نفس انسان بر او حرکت براساس عفاف و حیا در زندگی است.

پ) پدیده حجاب تنها یک پوشش نیست بلکه نماد باورها و گرایش‌های افراد است، حتی گاه نمادی برای معرفی ملیت و فرهنگ بومی می‌باشد. پس می‌توان گفت حجاب، ثمره حیا و عفاف، افزون بر حفظ تن و روان فرد، نماد هویت دینی و ملی است.

ت) حجاب مانع حضور اجتماعی زنان نمی‌شود بلکه حکم حجاب و طرح آن در موارد متعددی در قرآن کریم نوعی امضای حضور اجتماعی زن است. زیرا اگر بنا باشد زنان در خانه بنشینند و با نامحرم روبه‌رو نشوند، نیازی به حکم حجاب نخواهد بود.

ث) حجاب و عفاف موجب خودارزشمندی افراد و در نتیجه استواری شخصیت آنان می‌گردد و سطح عزت نفس را بالا می‌برد؛ البته در صورتی که برای این رفتار، دلایل محکمی آورده شود و آگاهانه گزینش گردد.

ج) عفاف و در پی آن حجاب براساس روایات مانع افسردگی و فرسودگی روحی و روانی می‌شود. حضرت علی(ع) فرمود: «ثمره و محصول عفاف کم شدن اندوه‌ها است.» بنابراین افراد عقیف دارای نشاط خواهند بود. شاید این نشاط (که امری درونی و باطنی است و نمود ظاهری آن به صورت لبخند و تبسم دیده می‌شود) به علت پاکی درونی یعنی عفاف باشد (طیبی، ۱۳۸۵، ۱۰).

پیشینه پژوهش

نتایج پژوهش حقگو (۱۳۷۵) که با موضوع «بررسی علل انتخاب حجاب برتر» در بین کارکنان یکی از ادارات دولتی انجام شده است بیانگر آن است که در مورد نوع پوشش اسلامی در ادارات ۱۰ درصد نمونه آماری معتقدند که چادر باید به عنوان حجاب برتر به صورت قانون در محیط کار درآید و استفاده از این پوشش اجباری شود. ۳۲/۵ درصد پاسخگویان معتقدند چادر به عنوان پوشش برتر در محیط کار و جامعه محسوب می‌گردد به شرطی که استفاده از آن به انتخاب افراد گذاشته شود و اجباری نباشد. زیرا هر چیزی اگر با جبر و تحمیل باشد ایجاد مقاومت و تعارض نموده و به ضدارزش تبدیل خواهد شد. همچنین ۲۵ درصد پاسخگویان حجاب را منحصر به چادر نمی‌دانند و مقنعه را به علت راحت تر بودن و دست و پاگیر نبودن آن ترجیح می‌دهند.

پژوهش دیگری توسط بوشهری (۱۳۷۶) با عنوان بررسی ویژگی‌های حجاب خواهران در دانشگاه تهران انجام شد. نتایج آن نشان داد ۶۰ درصد پاسخگویان دارای مانتو و ۴۰ درصد دارای چادر بودند. بیش از ۸۷ درصد دانشجویان دارای حجاب کاملاً مناسب بوده‌اند. تنها ۲/۷ درصد دارای حجاب نامناسب ارزیابی شدند.

نتایج پژوهش ملاباشی، کاظمی، نجفی (۱۳۸۱) که بر روی ۸۰۰ دانشجوی دختر درباره عوامل بازدارنده و برانگیزاننده گسترش فرهنگ حجاب در دانشگاه پیام نور شهر کرد انجام شد نشان داد که ۶۵٪ دانشجویان حجاب را دوست دارند و ۶۹ درصد خود را ملزم به رعایت آن می‌دانند، درحالی‌که فقط ۴۵ درصد نگرش یکسانی با خانواده خود درباره پوشش اسلامی دارند. ۱۵ درصد حجاب را به خاطر اصرار و پافشاری خانواده رعایت می‌کنند. ۴۱ درصد به صورت دقیق با قوانین عرفی و شرعی و فلسفه حجاب آشنایی دارند. ۱۴ درصد به ندرت تحت تأثیر دوستان قرار گرفته‌اند و ۲۱ درصد افراد قوانین و مقررات اجتماعی در برخورد با بدحجابی را می‌پسندند.

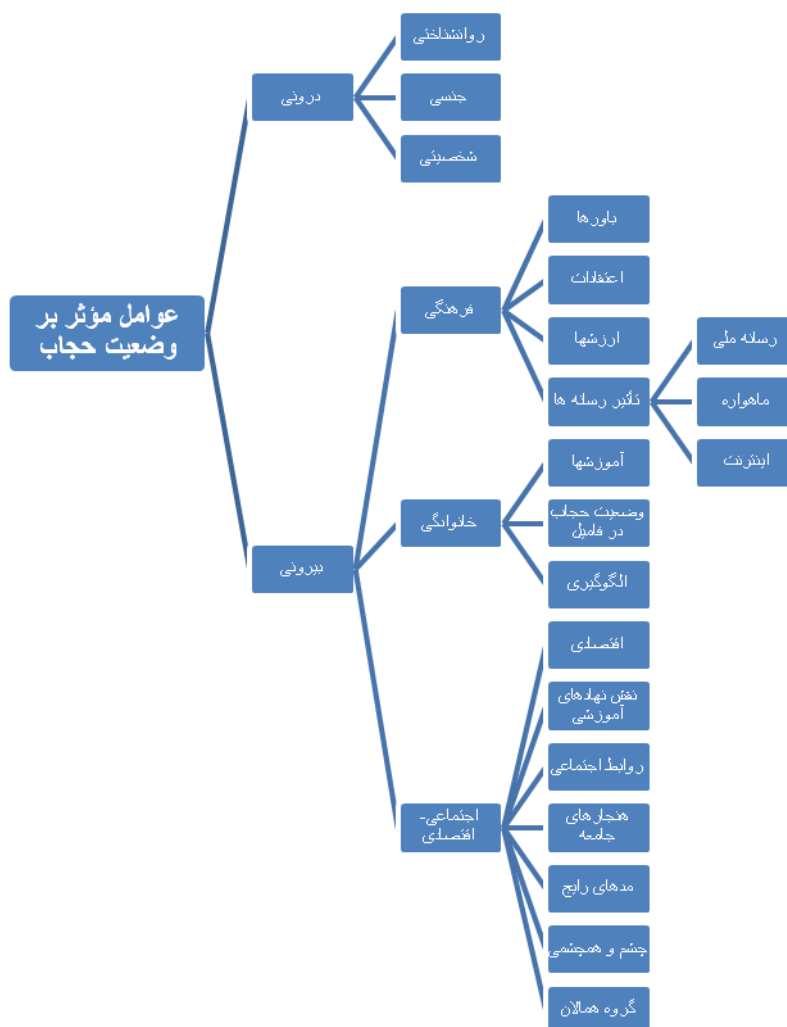
نتایج پژوهش عنایت، علی پور و بی بی کبادی (۱۳۷۶) تحت عنوان بررسی تأثیر عوامل اجتماعی بر حجاب دختران دانش آموز دبیرستانی شهر شیراز حاکی از آن است که شرایط اقتصادی - اجتماعی خانواده با چگونگی حجاب دختران و با میزان گرایش دختران نسبت به حجاب همبستگی قوی دارد. همچنین میزان گرایش به حجاب دختران با چگونگی رعایت حجاب از سوی دختران همبستگی قوی دارد. و نیز رعایت حجاب از سوی دوستان نزدیک و هم سن و سالان، بیشترین همبستگی را با نوع حجاب دختران نشان می‌دهد. الگوهایی که از رسانه‌های گروهی ارائه می‌شود، همبستگی معکوسی با نوع حجاب دختران دانش آموز داشته و حجاب معلمین نیز همبستگی کمتری با حجاب دختران دانش آموز دارد.

در مطالعه موردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا پژوهشی تحت عنوان بررسی عوامل مؤثر بر پوشش اسلامی دانشگاه توسط سبزیان موسی آبادی (۱۳۸۷) انجام شد. بر اساس نتایج حاصل در مجموع ۵۶/۴ درصد پاسخگویان الگوی پوشش خود را پدر و مادر و خانواده اعلام نمودند. همچنین ۵۸/۵ درصد پاسخگویان در صورتی که در انتخاب مدل پوشش آزاد باشند، پوشش آزاد و متناسب با حدود اسلامی و شئون دانشگاه را انتخاب می‌کنند. بعلاوه ۷۱/۴ درصد از پاسخگویان نقش انتظامات دانشگاه را در تقویت پوشش و حجاب دانشجویان منفی و ۳۸/۵ درصد بی تأثیر و کم تأثیر ارزیابی کردند.

حمیدی و فرجی (۱۳۸۷) در یک تحقیق کیفی با عنوان سبک زندگی و پوشش زنان با چهل نفر از زنان ساکن تهران مصاحبه نمودند و بر اساس آن نه تیپ اجتماعی متمایز از یکدیگر در سبک پوشش زنان مشخص نمودند. این پژوهش نشان داد گونه شناسی انجام

شده تقسیم بندی هایی برای تقریب مفاهیم حجاب و عفاف به ذهن افراد است و مانند همه تیپ سازی های دیگری که در علوم اجتماعی استفاده از آنها رایج است، همسانی کامل با جهان واقع نخواهد داشت و آنچه در جهان و در زندگی روزمره عملاً رخ می دهد ترکیبی از موارد فوق است. مثلاً برخی زنان که حجاب را به مثابه ایدئولوژی پذیرفته اند، ممکن است در گروهی قرار گیرند که نوعی سبک زندگی مبتنی بر بازاندیشی را انتخاب کرده باشند. در عین حال هیچ تناقض منطقی در میان نیست که تصور کنیم برخی از آنها با استفاده از انواع لباسهای خاص دست به تمایز می زنند.

بررسی فراتحلیلی پیشینه پژوهش های انجام شده بر روی عوامل مؤثر بر حجاب نشان می دهد که عوامل مؤثر بر وضعیت پوشش زنان و دختران را می توان به دو دسته کلی عوامل داخلی (روانشناختی و درون فردی) و عوامل بیرونی (عوامل خانوادگی، فرهنگی، اجتماعی-اقتصادی) طبقه بندی نمود. منظور از عوامل فرهنگی باورها، اعتقادات و ارزشهاست. مسائل درونی و روانشناختی به جز عوامل جنسی به شخصیت و روح و روان هر فرد باز می گردد. همچنین عوامل بیرونی شامل روابط اجتماعی، هنجارهای جامعه، مدهای رایج در جامعه و وجود چشم و هم چشمی، الگوگیری از مادر، اساتید و معلمان، گروه همسالان و دوستان، تأثیر خانواده، نقش نهادهای آموزشی (مدرسه و دانشگاه) در شکل گیری باورها و نیز تأثیر ماهواره، اینترنت و رسانه ها در وضعیت حجاب دانشجویان است. مدل نظری پژوهش به صورت زیر است:

این پژوهش به دنبال تعیین وضعیت فعلی حجاب دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان و شناسایی علل و عوامل مؤثر بر استفاده یا عدم استفاده از حجاب در دانشجویان می باشد.

رویکردهای نظری به مسئله پوشش و حجاب

نظریه کارکردگرایی

طبق نظریه کارکردگرایی، هر فرهنگ، مجموعه به هم پیوسته، یگانه و نسبتاً منسجمی است که باید آن را به عنوان یک کل ملاحظه و تبیین کرد؛ از این رو جدا کردن یک عنصر یا ویژگی فرهنگی یا یک نهاد (همچون پوشش) از بستر و زمینه اصلی آن، مانع از تبیین واقع بینانه آن خواهد بود؛ زیرا عناصر و ویژگی های فرهنگی در صورتی که خارج از موقعیت و جایگاه ساختاری شان در مجموعه مربوط و به گونه ای مستقل از ارتباط با سایر عناصر فرهنگی ملاحظه شوند، پدیده هایی بی معنا و غیر قابل تفسیر خواهند بود (کوزر، ۱۳۸۰، ۲۰۰۲). در الگوی ساختی - کارکردی، فرهنگ به عنوان استراتژی پیچیده ای جهت رفع نیازهای اساسی انسان

توصیف می‌شود و با الهام گرفتن از نظریه فلسفی ایده آلیسم، ارزشها به عنوان کانون و مرکزیت یک فرهنگ تلقی می‌شود. (پهلوان، ۱۳۸۲، صص ۸۰-۷۹).

بر اساس این دیدگاه حجاب جزئی از فرهنگ هر ملت است که در بستر جامعه و شکل می‌گیرد و دارای کارکردهایی است. مهم‌ترین وظیفه و کارکرد حجاب، تأمین امنیت زن و حفظ ارزشمندی او در برابر مردان و پایداری نسبی خانواده است. در بینش کارکردگرایانه نهادها و شیوه‌های کنش بر اساس آنها در کلیت نظام اجتماعی تحلیل می‌شوند و چیستی و بقای آنها بر حسب فایده‌ای که به کل نظام و یا اجزای دیگر آن می‌رسانند، تبیین می‌گردد (بستان و همکاران، ۱۳۸۸، ۲۳۱). با بهره‌گیری از این نظریه می‌توان جایگاه حجاب را در ارتباط با سایر عناصر (چون عفاف، حیا، قناعت و عزت نفس) به عنوان یکی از نیازهای محوری در نظام اجتماعی موجود دریافت؛ اینکه حجاب در اقوام و ملل نخستین چگونه به وجود آمده و چه کارکردهایی دارد با این نظریه تبیین می‌شود.

نظریه سیستمی

برتالنفی نظریه سیستمی را در عبارت زیر خلاصه کرده است: «بر خلاف پدیده‌های فیزیکی مانند جاذبه و الکتروسیسته دیده حیات فقط در "موجودیتهای منحصر به فرد" به نام "ارگانیسم" یافت می‌شود. هر ارگانیسم یک سیستم است. بدین معنی که اجزا و فراگردهای آن در تعاملی طرفینی، نظمی پویا دارند» (رضائیان، ۱۳۸۴، ص ۱۳). ویژگی خاص این نگرش توجه به کل یا کل‌گرایی است قسمت اعظم مفاهیم مرتبط با آن در شناخت اجتماع، سازمانها و درک صحیح موقعیت و نیز اداره‌ی امور پدیده‌های مرکب و پیچیده مورد استفاده قرار گرفته است (هیچینز، ۱۳۷۶، ص ۱۳). رهیافت سیستمی، با در نظر گرفتن چهارچوبی برای تجسم عوامل و متغیرهای داخلی و خارجی اجتماع در قالب یک مجموعه واحد، به شناخت "خرده سیستمها"، "سیستم اصلی"، و "ابر سیستم پیچیده محیط بر سازمان" کمک می‌کند. به طور کلی تحلیل هر پدیده در نظریه سیستمی، با توجه به عناصر اصلی آن (داده‌ها، فراگرد، بازده‌ها) انجام می‌پذیرد.

بر اساس نظریه سیستمی مسئله بروز رفتار حجاب یک برونداد است که نمی‌توان آنرا جدا از عوامل و ریشه‌هایش، که دروندادهای این سیستم محسوب می‌شوند مطالعه نمود. در تأیید این مطلب لازم است دقت شود که ترک عفاف همیشه به خاطر تمایل جنسی نیست، بلکه می‌تواند به دلایل دیگری چون عقده‌ها، انگیزه‌های مالی، خودکم‌بینی و اظهار وجود، انتقام‌گیری، تقلید از الگوهای نامناسب، عدم اعتماد به نفس و ... باشد. که در این صورت تا حذف این عوامل نمی‌توان بدحجابی و بی‌حجابی را از جامعه ریشه کن نمود (همای، ۱۳۸۸، ۲۴۰).

نظریه مبادله

نظریه مبادله با محوریت هومنز^۱ یکی از نظریات جامعه‌شناختی است که از دهه ۱۹۵۰ به بعد مطرح شده و در حوزه‌های متعدد جامعه‌شناسی به کار رفته است. در این نظریه جامعه بر آنچه در جریان مبادله داده و گرفته می‌شود متمرکز است. اساس مبادله (بده و بستان) بر پاداش یا مجازات استوار است. مبادله بر اساس نظام هنجاری که عمل متقابل و تکمیلی است، سامان می‌یابد (آزاد ارمکی،

1 - George Homans.

۱۳۸۶، ۲۴). بر اساس این نظریه حجاب در جوامعی که به عنوان یک هنجار پذیرفته شده و یا حتی به صورت یک قانون و یا واجب شرعی در نظر است، پاداش داده می شود و زنان از آن استقبال می کنند. از سوی دیگر زنان در شرایطی که محبوبیت خود نزد مردان را وابسته به در دسترس نبودن و در حجاب قرار گرفتن می بینند آن را انتخاب می کنند.

فروید از متفکرین غربی می گوید که انتخاب حریم در بین زن و مرد باعث اختلالهای روانی و التهابها و محرومیت و محدودیت های زیادی می گردد و باید قیود اجتماعی را در بطن جوامع برداشت تا انسان از نعمتی بنام آزادی غریزه بهره مند گردد. بدین منظور که محدود کردن غریزه جنسی حرص و طمع انسان را بیشتر می کند. ویل دورانت در ارتباط با حجاب زن نظری مغایر با فروید اعلام می دارد و در «لذات فلسفه» می گوید: «آنچه بجوئیم و نیایم عزیز و گرانبها می گردد. زیبایی به قدرت میل بستگی دارد و میل با اقتناع و ارضاء، ضعیف و با منع و جلوگیری قوی می گردد. خودداری زنان از انبساط و امساک در بذل و بخشش خویش بهترین سلاح برای شکار مردان است.» و یا مجله زنانه ای که از آلفرد هیچکاک نقل شده است که این دانشمند می گوید: «من معتقدم که زن هم باید مثل فیلمی پرهیجان و پراثریک باشد بدین معنی که ماهیت خود را کمتر نشان دهد و برای کشف خود ذهن و تخیل و تصور مرد را فعالتر نماید.»

نظریه جرج سیمل

یکی از مسائلی که امروزه در بحث پوشش مطرح می شود، مد و مدگرایی است. طبق نظریه ی جرج سیمل^۲، مد همان تغییر غیر متمرکز جنبه های فرهنگی زندگی است و از یک تنش اساسی و پایه ای در وضعیت اجتماعی انسان ها ناشی می شود. از یک سو، هر کدام از ما تمایل داریم که از دیگران تقلید کنیم و از سوی دیگر دوست داریم نسبت به آن ها متفاوت باشیم. جریان مد به هر دوی این تمایلات توجه می کند. مد یکی از راه های گوناگون زندگی است که به کمک آن ها می توان با همگونی با سایر انسان ها به سمت یک زندگی اجتماعی حرکت نمود، ضمن این که در اوج این همگونی، می توان که از آن ها متمایز بود. یعنی دو نیروی متضاد در درون انسان است اما مدگرایی و مد تنها در یکی از قطب های مخالف عمل کرده و فرد مدگرا یا مدام خود را شبیه به دیگران در می آورد یا همه ی سعی او این است که با دیگران متفاوت باشد. در حقیقت وقتی مد جدید گسترش پیدا می کند، به تدریج افت کرده و به پایین ترین حد خود می رسد. دلیل آن نیز این است که هر لحظه تعداد بیشتری از افراد از آن پیروی کرده و پس از مدتی آن مد به صورت امر عادی در آمده که تنوع قبلی را ندارد (ساروخانی، ۱۳۸۸).

نظریه تکامل اجتماعی

بهداروند (۱۳۸۱) این نظریه را در خصوص حجاب چنین بیان می کند: اگر تکامل را در ساده ترین وجه به معنای تبدیل «ساختار، مسایل و موضوعات» بدانیم، در این صورت هر گاه نظامهای متکفل و ظایف اجتماعی، به گونه ای تغییر یابد که مسایل و موضوعات مد نظر، تغییر یافته و وحدت و کثرت جدیدی یابد و موضوعاتی طرح شود که قبلاً اساساً قابلیت طرح هم نداشت و تغییراتی همراه با

«امنیت، تفاهم و تعاون» رخ دهد، آنگاه تکامل واقع شده است؛ در این صورت با گذار از یک سطح به سطح دیگر تکامل حاصل خواهد شد. پس تکامل به این معناست که یک حساسیتهایی در یک زمان (در زمانی که هنوز تکامل حاصل نشده است) قابل طرح است، ولی در زمان بعد (که تکامل حاصل شده) آن حساسیت خیلی خرد و کوچک شمرده شده و موضوعات قابل طرح هم نیست. پس از ظهور اسلام، حجاب وسیله یک نوع ارتباط قاعده‌مند شده است، نه اینکه وسیله ارتباطی باشد که آن ارتباط قاعده‌مند نیست، چون هرج و مرج در ارتباط، در هیچ سطح از اجتماع قابل قبول نیست، در حالی که قاعده‌مند شدن ارتباط، لازمه تکامل روابط اجتماعی است و ارتقاء سطح حضور و مشارکت مردم در سه بخش تأمین، تفاهم و تعاون شاخصه تکامل اجتماعی است. بنابراین تبدیل «ساختار، مسایل و موضوعات» معرف تکامل است، تکامل به معنای تغییر مقیاس حضور اجتماعی مردم است و این به معنای تغییر مشارکت و حضور مردم در «توسعه امنیت، تفاهم و تعاون اجتماعی» است و می‌توان گفت تکامل به معنای ارتقاء سطح حضور و مشارکت است.

در نظریه تکامل اجتماعی به سه مسئله مهم باید توجه شود: ۱. ضرورت‌های حجاب (شامل ضرورت تخصیص منابع و اولویت بندی برای دستیابی به وضعیت پوشش مناسب، ضرورت مجموعه نگرانی جامعه و درک عوامل و ریشه‌های بدحجابی و ضرورت وجود خاستگاه آرمانی در اوصاف کیفی و کمی مجموعه) ۲. اصول (اوصاف فرد و جامعه و رابطه بین این دو) ۳. کارآمدی مدل مفروض برای حجاب (پایگاه ارزشی آن).

تکامل اجتماعی در سه سطح قابلیت طرح دارد. ۱ سطح اول، احکام توصیفی یا جهان‌بینی است که اولین بخش آن مبحث نظام احکام ارزشی یا اخلاق آرمانی و یا همان مقاصد عالی الهی در بحث حجاب است. که با روایات و مدارک و منابع الهی قابل تبیین است. ۲ سطح دوم، نظام احکام دستوری است که همان احکام کلی الهی و قوانین حجاب است که در آن بحث می‌شود در چه حدی حجاب واجب است؟ در چه حدی حجاب مستحب است؟ از چه حدی که بگذرد مکروه و بالاخره به چه سطحی که می‌رسد ممنوع و حرام است؟

۳ سطح سوم، نظام احکام اجتماعی یا برنامه اجرایی است که همان مبحث تکامل اجتماعی حجاب است. تفاوت احکام اجتماعی با دو قسمت قبل آن است که در این مرحله می‌بایست «عینیت» ملاحظه گردد و موانع و مقدمات مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد، در این مرحله اموری باید ملاحظه شود که در «اجراء» ملاحظه آنها ضروری به شمار می‌رود. فرضاً در این مرحله بررسی شود که حجاب، لباس کرامت است، چادر لباس کرامت است و اگر قرار باشد با زور و تحمیل آن را ترویج دهند، این موجب اهانت به چادر خواهد شد. چادر، پوششی است که مربوط به اخلاق آرمانی است، لذا پوشش آن می‌بایست به عنوان مقابله با استکبار و مقابله با فساد، همراه با عشق و ایثار پوشیده شود. رواج آن با تهدید و تحمیل به معنای تضعیف منزلت چادر است. در مسئله حجاب و ترویج آن در جامعه باید به این نکته ظریف توجه داشته باشیم که می‌بایست جلوی محرمات را گرفت، اما یک امر مستحب (حجاب برتر یا چادر) می‌بایست با عزت و کرامت رواج یابد.

نظریات روانشناسی

طبق نظر روان‌شناسان، یک فرد که لباسش مورد توجه زیاد است، بیشتر تلاش می‌کند که عدم اعتماد به نفس خود را مخفی کند، جلب توجه کند و گاهی خود بزرگ بینی اش را به کمک لباس تأیید کند. (دهاقین، ۱۳۸۷). ما انسان‌ها مجموعه‌ای از پوشش‌ها را

برای پنهان ساختن ضعف هایمان به وجود می آوریم. پوشش نقش مهمی در سازگاری روانی - اجتماعی ما انسان ها ایفا می کند و عامل مهم در این بین، بازخوردی است که از دیگران در مورد بدن خود دریافت می کند (میخایووا^۳، ۲۰۰۶). طبق نظر لوینسون^۴ منظور از سلامت روان، کیفیت احساس شخص نسبت به خود، دنیای اطراف، محیط زندگی و اطرافیان است. در همین زمینه پژوهش پور رحیمی مرنی و همکاران (۱۳۸۷) که با موضوع کشف رابطه بین احساس پوشیدگی با هوش هیجانی و سلامت روان انجام شده نشان داد که بین افراد با پوشش چادر، مانتویی معمولی و مانتویی مددار از لحاظ احساس پوشیدگی تفاوت وجود دارد که در این بین، گروه با پوشش چادر بالاترین احساس پوشیدگی و مانتویی معمولی کمترین احساس پوشیدگی را دارا هستند. همچنین بین احساس پوشیدگی، سلامت روان و متغیرهای آن رابطه و نیز هوش هیجانی و متغیرهایش وجود دارد. بین هوش هیجانی و سلامت روانی هم رابطه معنی دار وجود دارد. در این پژوهش منظور از احساس پوشیدگی، احساسی درونی در مورد حفظ و پوشاندن بدن در برابر نگاه دیگران است. به عبارت دیگر، منظور از احساس پوشیدگی الزاماً با پوشش فیزیکی حاصل نمی شود، بدین معنا که ممکن است خانمی دارای چادر باشد، اما احساس کند اندامش مورد توجه قرار داد. در نتیجه احساس پوشیدگی پایینی دارد. برعکس، خانمی که از نظر پوشش فیزیکی چندان پوشیده نیست، ممکن است احساس کند پوشش قابل قبولی دارد و در نتیجه احساس پوشیدگی بالایی داشته باشد. به نظر می رسد، این احساس به نوع پوشش، فرهنگ و هنجارهای اجتماعی وابسته است. این حس در موقعیت ها و برخوردهای اجتماعی برای شخص قابل درک است.

به عقیده علمای روانشناسی، شدت امیال لذت بخشی که انسان در خود احساس می کند با شدت واکنش های غم و اندوه وی در ارتباط است. اگر افراد در معرض برانگیختگی جنسی قرار نگیرند افسرده نیز نمی شوند؛ بطوریکه اکثر تغییرات خلقی نوجوانان و جوانان به دلیل ظهور فراز و نشیب های هیجانی در این سن است. چنانچه خداوند نیز در سوره حدید آیه ۲۲ می فرماید «تا هرگز بر آن چه از دست شما رود دلتنگ نشوید و به آنچه به شما می رسد دلشاد نگردید و خدا دوستدار هیچ متکبر فخرفروشی نیست.» این آیه به خوبی اهمیت تعادل هیجانی را نشان می دهد. اگر انسان تحت تأثیر خشم و حرص و شهوت قرار نگیرد به عالی ترین مراحل تعالی شخصیت خواهد رسید. به نظر می رسد زنان از خودنمایی و تبرج و ظاهر نمودن زیبایی های خود به عنوان حربه ای جهت برتری طلبی بر مردان و آزار آنها بر می آیند، زیرا بطور ناهشیار احساس می کنند در مقابل مردان از قدرت جسمانی و وجهه اجتماعی و فرهنگی کمتری برخوردارند.

نظریه اسلام درباره حجاب

در قرآن مجید حجاب به عنوان یک سپر دفاعی در مقابل افراد شرور و بیمار دلان معرفی می شود. تا این که عظمت و کرامت زن در مقابل مردان خصوصاً هوس بازان مصون بماند. «ای پیامبر! به زنان و دختران خود و زنان مؤمنه بگو که خویشان را به چادر فرو پوشند که این کار برای این است که آنها (به عفت و حریت) شناخته شوند تا از تعرض و جسارت (هوسرانان) آزار نکشند که برای آنها بسیار بهتر است» (سوره احزاب / آیه ۵۹).

3 -Mikhaiva

4 - Levinson

روش پژوهش

تحقیق حاضر از آنجا که واقعیت های زندگی مردم، باورها، عقاید، نگرش ها و انگیزش ها و رفتارهای آنان را مورد توجه قرار می دهد به روش پیمایشی و با هدف بررسی وضعیت پوشش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان که تنها دانشگاه آزاد اسلامی دخترانه در سطح کشور می باشد انجام شده.

جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش کلیه دانشجویان این واحد دانشگاهی است که در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ شاغل به تحصیل می باشند و مشتمل بر ۳۸۰۰ دانشجوی دختر می باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران با t که در سطح اطمینان ۹۵ درصد (خطا پذیری ۵ درصد) $1/96$ می باشد و p و q معادل $0/5$ و d برابر با $0/05$ و N ۳۸۰۰ نفر محاسبه گردیده و جمعیت نمونه ۳۴۹ نفر محاسبه شد.

$$n = \frac{t^2 p \cdot q}{d^2} \div \left[1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 p \cdot q}{d^2} - 1 \right) \right] = \frac{(1.96)^2 \cdot 0.5 \cdot 0.5}{(0.05)^2} \div \left[1 + \frac{1}{3800} \left(\frac{(1.96)^2 \cdot 0.5 \cdot 0.5}{(0.05)^2} - 1 \right) \right]$$

نمونه ها به روش خوشه ای انتخاب شدند. در این روش ابتدا از کل رشته های تحصیلی موجود در دانشگاه تعدادی به شیوه تصادفی انتخاب شدند. سپس در درون هر رشته تحصیلی تعدادی از کلاسها به تصادف برگزیده شد و پرسشنامه بین کل دانشجویان کلاس توزیع و پس از ارائه توضیحات مختصر به پاسخ دهندگان در خصوص اهداف پژوهش پرسشنامه ها تکمیل و به صورت محرمانه جمع آوری گردید. در نهایت ۹ پرسشنامه به دلیل مخدوش و یا بدون جواب بودن خارج گردید و داده های ۳۴۰ پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت.

ابزار جمع آوری اطلاعات در این پژوهش استفاده از پرسشنامه محقق ساخته با ۶ سؤال دموگرافیک و ۴۰ سؤال علل و عوامل استفاده یا عدم استفاده افراد به حجاب که با طیف لیکرت پنج درجه سنجیده شده است. پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ با استفاده از نرم افزار SPSS ۰/۸۳ برای علل و عوامل عدم استفاده افراد به حجاب و ۰/۸۱ برای علل و عوامل استفاده افراد به حجاب محاسبه گردید. همچنین برای بررسی همسانی درونی سؤالات پرسشنامه از همبسته کردن نمره کل با نمره تک تک سؤالات استفاده شد که نتایج نشان داد همه سؤالات در سطح ضریب اطمینان ۹۹٪ معنی دار هستند.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

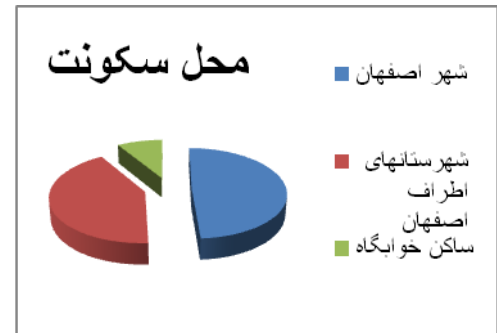
داده های حاصل از پژوهش توسط نرم افزار SPSS در دو سطح توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل گردید. در سطح توصیفی از فراوانی، درصد و درصد تراکمی و در سطح استنباطی از آزمون t تک متغیره استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل داده ها

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب محل سکونت

مربوط به محل سکونت دانشجویان ملاحظه می گردد که ۴۹/۱ درصد دانشجویان ساکن شهر اصفهان، ۴۲/۱ درصد ساکن شهرستانهای اطراف اصفهان و ۸/۸ درصد پاسخگویان ساکن خوابگاه می باشند.

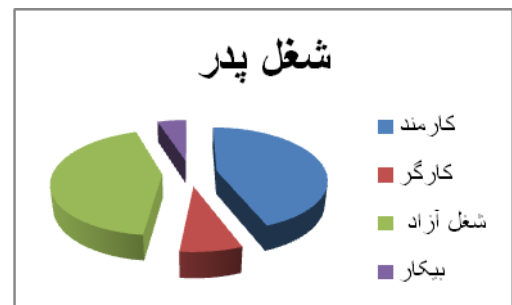
محل سکونت	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
شهر اصفهان	۱۶۷	۴۹/۱	۴۹/۱
شهرستانهای اطراف اصفهان	۱۴۳	۴۲/۱	۹۱/۱
ساکن خوابگاه	۳۰	۸/۸	۹۹/۹

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب شغل پدر

جهت تعیین طبقه اجتماعی باید به شغل پدر و درآمد خانوادگی پاسخگویان توجه نمود. چنانچه ملاحظه می گردد شغل پدر ۴۴/۱ درصد از پاسخگویان کارمند، ۷/۶ درصد کارگر، ۴۳/۲ درصد دارای شغل آزاد و ۵ درصد در حال حاضر بیکار می باشند.

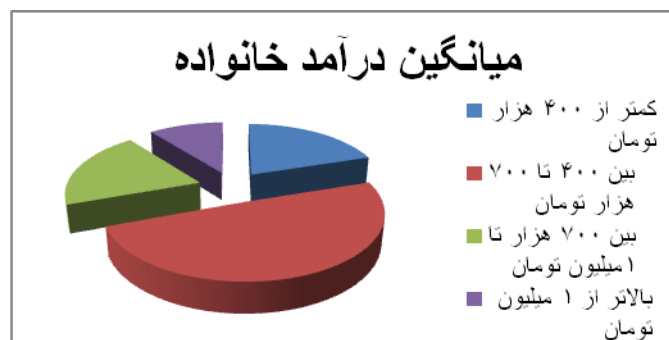
شغل پدر	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
کارمند	۱۵۰	۴۴/۱	۴۴/۱
کارگر	۲۶	۷/۶	۵۱/۷
شغل آزاد	۱۴۷	۴۳/۲	۹۴/۹
بیکار	۱۷	۵	۹۹/۹

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب درآمد خانواده

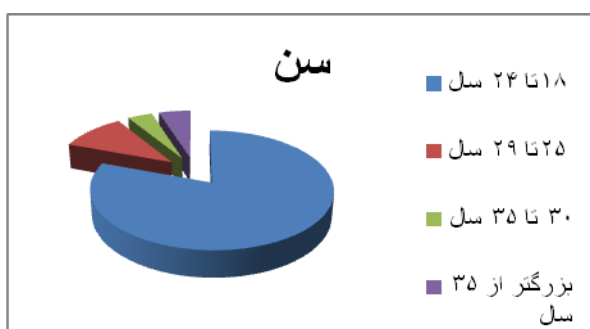
داده ها نشان می دهد درآمد خانواده ۲۰ درصد از پاسخگویان کمتر از ۴۰۰ هزار تومان، ۴۹/۴ درصد بین ۴۰۰ تا ۷۰۰ هزار تومان، ۲۰ درصد بین ۷۰۰ هزار تا یک میلیون تومان و ۱۰/۶ درصد بیش از ۱ میلیون تومان می باشد.

درآمد خانواده	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
کمتر از ۴۰۰ هزار تومان	۶۸	۲۰	۲۰
بین ۴۰۰ تا ۷۰۰ هزار تومان	۱۶۸	۴۹/۴	۶۹/۴
بین ۷۰۰ هزار تا ۱ میلیون تومان	۶۹	۲۰	۸۹/۴
بالاتر از ۱ میلیون تومان	۳۵	۱۰/۶	۱۰۰

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب رده سنی

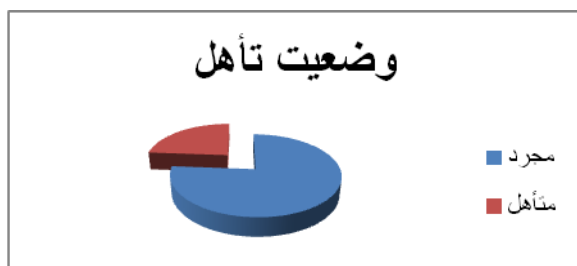
بررسی توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب رده سنی نشان می دهد ۸۰/۶ درصد بین ۱۸ تا ۲۴ سال، ۱۰/۵ درصد بین ۲۵ تا ۲۹ سال، ۳/۹ درصد بین ۳۰ تا ۳۵ سال و ۵ درصد بزرگتر از ۳۵ سال می باشند.

سن	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
۱۸ تا ۲۴ سال	۲۴۷	۸۰/۶	۸۰/۶
۲۵ تا ۲۹ سال	۳۶	۱۰/۵	۹۱/۱
۳۰ تا ۳۵ سال	۱۳	۳/۹	۹۵
بزرگتر از ۳۵ سال	۱۷	۵	۱۰۰

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل

۷۶/۲ درصد مجرد و ۲۳/۸ درصد پاسخگویان متأهل می باشند.

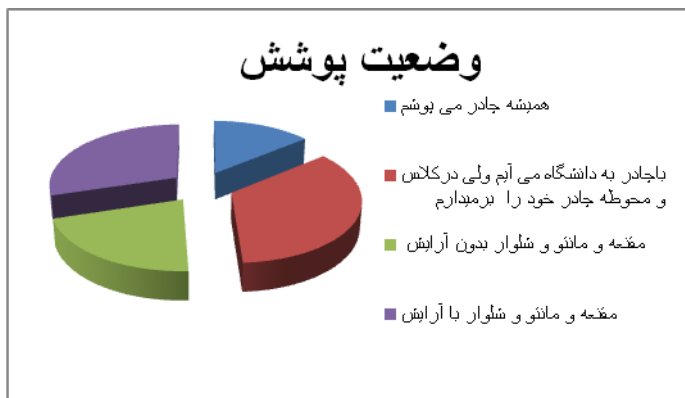
وضعیت تأهل	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مجرد	۲۶۰	۷۶/۲	۷۶/۲
متأهل	۸۰	۲۳/۸	۱۰۰

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت فعلی پوشش در دانشگاه

بررسی وضعیت پوشش دانشجویان در دانشگاه بیانگر آن است که ۴۹/۱ درصد از پوشش چادر استفاده می کنند اما ۳۵ درصد آنها با توجه دخترانه بودن دانشگاه در محوطه و کلاس درس از چادر استفاده نمی کنند. همچنین از بین افرادی که با پوشش مانتو و مقنعه و شلوار به دانشگاه می آیند ۲۱/۱ درصد ساده و بدون آرایش و ۲۹/۷ درصد با آرایش در دانشگاه حاضر می شوند.

وضعیت پوشش	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
همیشه چادر می پوشم	۴۸	۴۹/۱	۴۹/۱
با چادر به دانشگاه می آیم ولی در کلاس و محوطه چادر خود را بر میدارم	۱۱۹	۳۵	۸۴/۱
مقنعه و مانتو و شلوار بدون آرایش	۷۲	۲۱/۱	۱۰۵/۲

۹۹/۹	۲۹/۷	۱۰۱	مقنعه و مانتو و شلوار با آرایش
------	------	-----	--------------------------------

بررسی آمار استنباطی

همایش حجاب دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

بسیار زیاد	زیاد	متوسط	ح	بسیار کم	علل استفاده از حجاب میزان توافق خود را با جملات زیر مشخص فرمایید.
۳۸/۵	۳۰/۵	۱۶/۱	۷/۶	۷/۳	چون دستور دین است.
۱۶/۱	۲۵/۴	۳۲/۶	۱۴/۱	۱۶/۱	با حجاب احساس ارزشمندی می کنم.
۱۶/۱	۱۱/۷	۲۲/۹	۲۸/۸	۲۰	چون حجاب را دوست دارم و در آن احساس آرامش می کنم.

بسیار زیاد	زیاد	متوسط	ح	بسیار کم	علل عدم استفاده از حجاب میزان توافق خود را با جملات زیر مشخص فرمایید.
۱۰/۱	۲۰/۹	۱۸/۵	۲۸/۲	۲۲/۹	به میزان کافی با فلسفه حجاب آشنایی ندارم.
۲۰/۸	۳۲/۳	۱۶/۱	۱۶/۸	۱۴/۱	با وجود آشنایی با فلسفه حجاب لزوم آن را باور ندارم.
۹/۵	۱۰/۵	۲۵/۴	۳۲/۳	۲۲/۳	خانواده ام مقید به حجاب اسلامی نیستند.
۱۲/۷	۲۸/۸	۳۲/۳	۱۶/۱	۱۰/۱	با الگوگیری از مادرم لباس می پوشم.
۱۴/۴	۲۵/۴	۲۰/۹	۲۵/۴	۱۳/۸	انظمامات در رعایت حجاب توسط دانشجویان نقشی ندارد.
۱۶/۸	۲۲/۹	۱۱/۷	۲۳/۲	۲۵/۴	مقررات پوشش و حجاب وضع شده توسط دانشگاه برایم اهمیت ندارد.
۴۸/۵	۳۲	۸/۸	۵	۵/۷	نوع برخورد کارکنان انتظامات با دانشجویان در رعایت حجاب دانشجویان مؤثر است.
۵	۷	۲۰/۹	۳۲/۱	۳۵	در مدل لباسهای خود از برنامه های تلویزیون ملی الگو می گیرم.
۲۵/۴	۲۸/۸	۱۱/۷	۲۰/۹	۱۳/۲	در مدل پوشش و آرایش خود از ماهواره الگو می گیرم.
۱۱/۷	۲۵/۴	۱۶/۱	۳۲/۶	۱۴/۱	برای انتخاب آرایش و مدل لباسهایم از اینترنت کمک می گیرم.
۲۹/۹	۳۲/۶	۲۰/۹	۱۴/۴	۲/۳	برای انتخاب پوشش و آرایش خود از مدهای رایج در بین جوانان در جامعه تبعیت می کنم.
۴/۱	۱۷/۶	۴۱/۱	۱۶/۱	۲۰/۹	خود را به اندازه کافی زیبا نمی دانم و برای زیبا نمودن خود آرایش می کنم.
۲۸/۸	۳۲	۲۳/۵	۱۱/۷	۴/۱	نوع لباس و میزان پوشش خود را با توجه به سایر همسالان، همکلاسیها و دوستان خود تعیین می کنم.
۱۲/۹	۲۸/۸	۲۳/۲	۲۰/۱	۱۵	به دنبال پیروی از مدل های متنوع غربی هستم.
۷	۱۶/۱	۲۳/۵	۲۰/۹	۳۲/۶	برای لجبازی با والدین خود آرایش می کنم.
۱۷/۶	۱۶/۱	۲۵/۸	۲۸/۸	۱۱/۷	برای اعلام مخالفت با مسئولین دانشگاه با پوشش و آرایشی برخلاف مقررات دانشگاه، در کلاسهایم حاضر می شوم.
۲۵/۴	۳۲/۶	۲۰/۹	۱۴/۱	۷	برای جلب توجه اساتید خود آرایش می کنم.
۹/۵	۱۱/۷	۳۲/۶	۲۸/۸	۱۷/۴	خانواده ام بر پوشش و آرایش من نظارتی ندارند و هرطور که بخواهم در جامعه ظاهر می شوم.
۵	۱۴/۱	۲۷	۲۳/۲	۳۰/۵	برای جبران ناکامی های مالی و سرپوش گذاشتن بر وضعیت بد اقتصادی خانواده ام از دیدگاه دوستان و همکلاسی ها، از مدل های جدید لباس و آرایش استفاده می کنم.
۲۲/۹	۲۸/۸	۲۰	۱۶/۱	۱۱/۷	با استفاده آرایش و لباسهای مد روز احساس ارزشمندی می کنم.
۲۱/۱	۲۲/۶	۲۴/۱	۱۵	۱۷/۳	حجاب را دوست ندارم چون همیشه آنرا به زور به من تحمیل کرده اند.
۲۲/۹	۳۰	۳۰/۵	۱۶/۱	۲	رعایت نکردن حجاب و استفاده از آرایش را اقتضای سن و سال خود می دانم.
۳۲/۶	۲۷	۲۲/۲	۱۳/۲	۵	حجاب را مانع فعالیتهای اجتماعی و اشتغال زنان می دانم.

۳۲/۶	۲۸/۸	۱۷/۴	۱۱/۷	۹/۵	برای در امان بودن از نگاه نامحرمان از حجاب استفاده می‌کنم.
۱۷/۶	۴۱/۱	۴/۱	۲۰/۹	۱۶/۱	احساس می‌کنم جامعه ای که پوشش اسلامی توسط اکثریت افراد رعایت شود سالم تر است.
۱۴/۴	۲۵/۴	۲۰/۹	۲۸/۴	۱۰/۸	با رعایت حجاب به حفظ بنیان خانواده ها کمک می‌کنم.
۱۷/۶	۴۱/۱	۲۰/۹	۱۶/۱	۴/۱	به زور خانواده ام از حجاب استفاده می‌کنم.
۱۲/۷	۳۲/۳	۲۸/۸	۱۷/۱	۹/۱	از اساتید خود الگو می‌گیرم.
۳۵/۶	۲۸/۸	۱۴/۴	۱۱/۷	۸/۵	به دلیل احساس ناامنی در اجتماع از حجاب استفاده می‌کنم.
۲۲/۹	۲۸	۳۲/۵	۱۴/۱	۴/۵	بر حسب عادت حجاب خود را رعایت می‌کنم.
۲۲/۹	۲۵/۳	۲۷/۵	۱۴/۱	۱۰/۲	به تقلید از مادرم از حجاب استفاده می‌کنم.
۱۵/۵	۱۹/۵	۲۹/۱	۲۸/۶	۷/۳	از فلسفه حجاب اطلاع دارم و با اعتقاد عمیق به آن، از حجاب اسلامی تبعیت می‌کنم.
۷	۱۴/۱	۲۰/۹	۳۲/۶	۲۵/۴	اساتید به دانشجویانی که محجبه هستند بیشتر توجه می‌کنند و آنها را تشویق می‌نمایند.
۱۲/۷	۲۸/۸	۳۲/۳	۱۶/۱	۱۰/۱	من حجاب اسلامی را به انتخاب و اختیار خود می‌پوشم و در این کار هیچ اجباری متوجه من نیست.
۴/۱	۱۱/۷	۹/۵	۱۴/۸	۵۹/۹	اجباری نمودن چادر در دانشگاه کار درستی است.
۲۰/۹	۲۷/۳	۲۶/۵	۱۴/۱	۱۱/۱	در مورد پوشش اسلامی خود، با خانواده ام هم عقیده هستیم.
۱۶/۱	۳۵	۱۳/۹	۳۰	۵	در محیط دانشگاه، به دلیل وجود قوانین و مقررات خود را ملزم به رعایت حجاب و عدم استفاده از هرگونه آرایش می‌دانم.

بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش از ۳۴۰ دانشجوی دختر درباره عوامل برانگیزاننده و بازدارنده گسترش فرهنگ حجاب پرسش شد. از این تعداد ۱۴/۱ درصد همیشه و ۳۵ درصد در مسیر رفت و آمد خود از خانه تا دانشگاه از چادر استفاده می‌کنند و در طیف مخالف ۲۹/۷ درصد با پوشش مانتو و شلوار و مقنعه و دارای آرایش در دانشگاه حاضر می‌شوند. فرضیه اول: الگوگیری گروه های همسالان، خانواده و مدهای رایج در جامعه در وضعیت حجاب نقش دارد.

مقایسه میانگین نمره نقش الگوگیری در وضعیت حجاب در دانشگاه با میانگین فرضی ۳

عامل الگوگیری	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
الگوگیری از گروه همسالان و دوستان، خانواده، مدهای جامعه	۳/۹	۰/۴۶	۰/۰۴۷	۷/۴۹۳	۳۳۹	۰/۰۰۰

درحالیکه فقط حدود ۳۲ درصد کاملاً از فلسفه حجاب آگاهی دارند، ۴۱ درصد از مادران خود الگو می‌گیرند و ۵۰/۹ درصد برحسب عادت حجاب خود را رعایت می‌کنند. اما نمی‌توان تأثیر گروه همسالان و چشم و هم چشمی را در بین جوانان نادیده گرفت. چنانچه نتایج پژوهش عنایت، علی پور و بی بی کبادی نیز نشان داده است، زیرا ۶۰/۸ درصد ابراز نموده اند که تحت تأثیر

دوستان خود و ۶۲/۵ درصد با پیروی از مدهای رایج در جامعه پوشش و آرایش خود را انتخاب می کنند و متأسفانه ۲۰ درصد خانواده ها مقید به رعایت حجاب اسلامی نیستند و ۲۱/۲ درصد خانواده ها هیچ نظارتی بر وضعیت پوشش و آرایش دختران خود ندارند. که این نتیجه نتایج پژوهش ملاباشی، کاظمی، نجفی را تأیید می کند.

مقایسه میانگین نمره نقش رسانه ها در وضعیت حجاب در دانشگاه با میانگین فرضی ۳

عامل رسانه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
تأثیر رسانه ها (ماهواره، رسانه ملی، اینترنت)	۴/۱	۰/۶۷	۰/۰۵۲	۵/۲۳۵	۳۳۹	۰/۰۰۰

با نگاهی به وضعیت تأثیرگیری دانشجویان از رسانه ها متوجه نقش تأثیرگذار ماهواره در وضعیت حجاب دانشجویان خواهیم شد. بطوریکه در این پژوهش ۱۲ درصد پاسخگویان از تلویزیون ملی، ۵۴/۲ درصد از ماهواره، ۳۷/۱ از اینترنت الگو می گیرند. این نتیجه نتایج پژوهش عنایت، علی پور و بی بی کبادی در خصوص تأثیر رسانه را تأیید نمی کند
با وجود آنکه ۵۱/۱ درصد دانشجویان وجود قوانین و مقررات مربوط به حجاب را در دانشگاه پذیرفته و پایبند به رعایت آن هستند، ۳۳/۷ درصد نیز با رعایت نکرد حجاب اسلامی به نوعی مخالفت خود را با این مقررات نشان می دهند. در این زمینه باید به نقش انتظامات و نوع برخورد آنها توجه ویژه ای مبذول گردد. زیرا ۳۹/۸ معتقد بودند که انتظامات نقش زیادی در رعایت حجاب از سوی دانشجویان ندارد. اما ۸۰/۵ درصد پاسخگویان نحوه ی برخورد انتظامات را تأثیرگذار دانسته اند. این نتایج با نتایج پژوهش سبزیان موسی آبادی همخوانی دارد.

مقایسه میانگین نمره نقش عوامل درونی در وضعیت حجاب در دانشگاه با میانگین فرضی ۳

عوامل درونی	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
عوامل درونی (درمان بودن از نگاه نامحرمان، احساس ناامنی، احساس آرامش، لجبازی و مخالفت)	۳/۱	۰/۳۳	۰/۰۴۰	۳/۲۶	۳۳۹	۰/۰۰۰

نتایج جدول نشانگر آن است که t عوامل درونی از t جدول بیشتر است. بنابر این عوامل درونی در حد متوسط بر وضعیت حجاب نقش دارد.

۶۹ درصد دانشجویان برای رعایت دستورات دین، ۶۱/۴ درصد از دانشجویان برای در امان بودن از نگاه نامحرمان، ۶۴/۴ درصد به دلیل احساس ناامنی در جامعه و ۲۷/۸ درصد به دلیل داشتن احساس آرامش و ۴۱/۵ به دلیل احساس ارزشمندی از حجاب اسلامی استفاده می کنند. ۳۹/۸ درصد رعایت حجاب را برای حفظ بنیان خانواده مفید دانسته اند. از سوی دیگر ۵۳/۱ درصد به لزوم حجاب باور ندارند و ۵۲/۹ درصد رعایت نکردن حجاب را اقتضای سن و سال جوانی می دانند. ۴۳/۷ درصد حجاب را تحمیلی می دانند. ۲۳/۱ درصد برای لجبازی با والدین خود از رعایت حجاب اسلامی سرباز می زنند. ۵۱/۷ درصد با پیروی از مدها احساس ارزشمندی می کنند و نیز ۴۱/۷ درصد به دنبال تبعیت از غرب هستند.

مقایسه میانگین نمره نقش عوامل فرهنگی در وضعیت حجاب در دانشگاه با میانگین فرضی ۳

عوامل فرهنگی	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
تأثیر دین، احساس ارزشمندی، هنجارهای جامعه، قوانین	۲/۹	۰/۵۴	۰/۰۵۳	۲/۲۱۸	۳۳۹	۰/۰۰۰

از دیگر عوامل تأثیر گذار بر رفتار حجاب دانشجویان اساتید هستند. لازم است توجه شود ۴۵ درصد دانشجویان در نحوه پوشش خود از اساتید الگو می گیرند. ۵۸ درصد برای جلب توجه استادان خود آرایش می کنند ولی فقط ۲۱/۱ درصد آنها معتقدند که اساتید به دانشجویانی که محجب هستند بیشتر توجه می کنند و آنها را تشویق می نمایند.

مقایسه میانگین نمره نقش اساتید در وضعیت حجاب در دانشگاه با میانگین فرضی ۳

عامل اساتید	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
	۲/۹۹	۰/۶۵	۰/۰۴۰	۰/۸۳	۳۳۹	۰/۰۰۰

بر اساس یافته های جدول عامل اساتید t محاسبه شده از t جدول کوچکتر بوده لذا نقش اساتید بر وضعیت حجاب کمتر از حد متوسط می باشد.

با توجه به درآمد خانواده و شغل پدر ۲۰ درصد دانشجویان زیر خط فقر هستند. و بین نظرات این افراد همبستگی مثبتی برای جبران ناکامی های مالی و سرپوش گذاشتن بر وضعیت بد اقتصادی خانواده از دیدگاه دوستان و همکلاسی ها نشان داده شده است. بدین معنی که افرادی که به لحاظ اقتصادی در وضعیت بدتری قرار دارند برای بهتر نمایش دادن وضعیت اقتصادی خود به دوستان و همکلاسی ها بیشتر از سایرین از آرایش و مدهای رایج در جامعه پیروی می کنند.

مقایسه میانگین نمره نقش عوامل اجتماعی - اقتصادی در وضعیت حجاب در دانشگاه با میانگین فرضی ۳

عوامل اجتماعی اقتصادی	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
	۳/۳۵	۰/۶۴	۰/۰۴۷	۷/۴۹۳	۳۳۹	۰/۰۰۰

مطابق یافته های این جدول با احتمال بیش از ۹۹ درصد t محاسبه شده از t جدول بزرگتر بوده . بنابراین نقش عوامل اجتماعی در وضعیت حجاب بیش از حد متوسط می باشد.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی. نظریه در جامعه شناسی. انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ اول. ۱۳۷۵. تهران.
- بستان (نجفی)، حسین. اسلام و جامعه شناسی خانواده. چاپ چهارم. چاپ سبحان. ۱۳۸۸. قم.
- بوشهری، جعفر. کتاب خلاصه مقالات همایش نقش دین در بهداشت روان. «بررسی ویژگیهای حجاب خواهران در دانشگاه تهران و آماده سازی چک لیست حجاب». ۱۳۷۶. دانشگاه تهران.
- بهداروند، محمد مهدی. ماهنامه پیام زن، «رابطه حجاب با تکامل اجتماعی». سال یازدهم، فروردین ۱۳۸۱، شماره ۱۲۱.

پور رحیمی مرنی، مریم؛ سلیمانی، علی؛ مهدویان، علیرضا؛ بزیمی، نعیمه. قابل دسترس در سایت <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-55840.aspx>. «بررسی رابطه احساس پوشیدگی، هوش هیجانی و سلامت روان». ۱۳۸۷.

آزاد ارمکی، تقی. جامعه شناسی خانواده ایرانی. انتشارات سمت، چاپ اول. ۱۳۸۶. تهران. پهلوان، چنگیز. فرهنگ شناسی. نشر قطره. ۱۳۸۲. تهران.

حقگو، ناصر. مجموعه مقالات همایش دانشجو و عفاف. «بررسی علل انتخاب حجاب برتر». ۱۳۷۵. دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی.

حمیدی، نفیسه و فرجی، مهدی. فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات فرهنگی. «سبک زندگی و پوشش زنان». سال اول، ۱۳۸۷. شماره ۱: صص ۶۵-۹۲.

دهاقین، وحیده. بررسی ارتباط نوع پوشش با سلامت روان جهت گیری مذهبی، ویژگی های شخصیتی و عملکرد تحصیلی در بین دانشجویان دختر دانشگاه تهران، شهید بهشتی، علامه طباطبائی و جهاد دانشگاهی. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، ۱۳۸۷. دانشگاه تهران.

رضاییان، علی. ۱۳۸۴. مبانی سازمان و مدیریت. تهران: انتشارات سمت.

سارو خانی، باقر. جامعه شناسی ارتباطات. نشر اطلاعات. ۱۳۸۸. تهران.

سبزیان موسی آبادی، علیرضا. فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، «بررسی عوامل مؤثر بر پوشش اسلامی در دانشگاه». سال سوم شماره هفتم. ۱۳۸۷: صص ۱۸۵-۲۲۳.

طیبی، ناهید. ماهنامه پیام زن، هرم عفاف از حیا تا حجاب. مرداد ۱۳۸۵، شماره ۱۷۳: صص ۶-۱۴.

عنایت، حلیمه و علی پور، فاطمه و بی بی کبادی، فاطمه. گزارش پژوهش «بررسی تأثیر عوامل اجتماعی بر حجاب و گرایش به حجاب دختران دانش آموز دبیرستانی شهر شیراز». ۱۳۷۶. کمیسیون امور بانوان فارس. قابل دسترس بر سایت مدارک علمی ایران.

کوزر ال. زندگی و اندیشه بزرگان اجتماعی. ترجمه محسن ثلاث، چاپ نهم، انتشارات علمی. ۱۳۸۰. تهران.

مردانی، صدیقه. مجموعه مقالات عفاف و حجاب. «زن در صدف حجاب». ۱۳۸۰.

ملاباشی، حورا و کاظمی، سیدفاطمه و نجفی، مصطفی. کتاب چکیده مقالات سومین همایش مشاوره از دیدگاه اسلام. «تعیین عوامل برانگیزاننده و بازدارنده گسترش فرهنگ حجاب در دانشگاه». ۱۳۸۱. معاونت پژوهشی نهاد و نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها و پژوهشکده حوزه و دانشگاه. صص ۱۲۳-۱۲۴.

هماهی، عباس. مجموعه مقالات همایش دانشجو و عفاف. «عفاف در آینه قرآن و حدیث با نگاهی بر روابط اجتماعی». ۱۳۸۸. صص ۲۳۶-۲۴۸.

هیچینز، درک. کی. کاربرد اندیشه سیستمی. موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی. ۱۳۷۶. تهران.

Mikheeva, Yana. Ezine Articles. «Psychology of Clothing». 2006. available from <http://ezinearticles.com/?Psychology-of-lothing&id=166295>.